

“AKINLIK” VE “ÂŞIKLIK” GELENEĞİ ARASINDAKİ BAZI ORTAKLIKLAR (TOGOLOK MOLDO ÖRNEĞİ)

Abduselam ARVAS*

ÖZET

Bu makalede Türk âşıkların bazı şiirleri ile ünlü Kırgız *akını* Togolok Moldo'nun bazı şiirleri mukayese edilmiştir. Mukayese neticesinde şiirlerin tür, konu, üslup vb. açılardan örtüştüğü ve doğaçlamanın bir türü olan *atışmanın* iki taraf için de önemli bir koşul sayıldığı ancak *akın/âşıkların* doğaçlama kavramına bakışının zamanla değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca âşıklarla *akınlar mahlas* kullanma geleneğini devam ettirmektedirler. Bunun yanında meslekî eğitimlerinde de benzerlikler göstermektedirler.

Anahtar Kelimeler: Togolok Moldo, akın, âşık.

SOME SIMILARITIES BETWEEN “AKINLIK” AND “ÂŞIKLIK” TRADITION (THE CASE OF TOGOLOK MOLDO)

ABSTRACT

In this article, certain *âşıks'* poems have been compared with the famous Kyrgyz *akın* Togolok Moldo's poems. As a result of this comparison, genre, subject, style and others angles in poems are overlapped. The *atışma*, a type of improvisation is an important prerequisite for both groups. But the *akın/âşıks'* look at the concept of improvisation has changed in course of time. In addition, both the *âşıks* and *akıns* have been continuing the tradition of *mahlas*. They are also look alike in vocational training.

Key Words: Togolok Moldo, akın, âşık.

Giriş

Türk dünyasının en önemli ortak miraslarından biri akınlık/âşıklık geleneğidir¹. Türk dilli halkların bir çatı altında yaşadığı dönemlerde *kam*, *oyun*, *baksı*, *şaman* gibi isimler taşıyan akınlık/âşıklık geleneğinin temsilcileri; Türklerin İslam'ı kabul etmesi, değişik bölgelere yerleşmesi ve birbirinden kopmasıyla beraber farklı isimler almaya başlamıştır². Bu sanatkârların

---

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-mail: karapapag@hotmail.com

¹ Bilindiği üzere âşıklık geleneğinin kökeni genellikle Orta Asya'daki şaman kültürüne çıkartılmaktadır. Aynı şekilde akınlık geleneğinin menşei de şamanlığa bağlanmaktadır. Diğer Orta Asya Türk halklarında da mevcut olduğu bilinen bu gelenek, gerek Türkiye'de gerek Kırgızistan'da kronolojik tarihi süreç dikkate alınarak araştırılmaktadır. Akın, Türkçedeki âşık kavramını karşıladığı ve iki gelenek hâlâ paralel bir yapıda sürdüğü için “akın/âşık” ve “akınlık/âşıklık geleneği” kavramlarını kullanmanın yanlış olmayacağı kanaatindeyiz.

² Bu gelenek temsilcilerinin Anadolu ve Azeri Türklerinde *ozan-âşık*, Kırgızlarda *akın-ırçı*, Kazaklarda *jrav-jırşı*, Altaylarda *kayçı*, Özbek, Karakalpak, Türkmenlerde *bakşı*, Hakaslarda *hayçı*

isimleri zamanla değişse de onlar pek çok hususta ortak özellikler yaşatmaya devam etmektedirler. Mesela akın/âşıkların meslekî eğitimlerini alırken bir ustanın yanında yetişmeleri ve mahlas kullanmaları dikkat çeken ilk ortaklıklarıdır. Bir âşığın, gerek adını yaşatması gerek kendi izinden gitmesi için çevreden yahut aileden birini çırak olarak yanına alıp eğittiği kaynaklarda yazılıdır³.

Hakikaten de Anadolu'da birçok âşık, yanına çırak alıp yetiştirmiş ve böylece Şenlik, Sümmanî, Emrah gibi âşık kolları yani mektepleri⁴ ortaya çıkmıştır. Ancak Kırgız akınlık geleneğinde “usta çırak müessesesi”⁵ olduğu hâlde “akın kolları”nın bulunduğu dair sözlü ve yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Buna karşın tıpkı Sümmanî'nin, oğulları Şevki ile Fahri'yi yetiştirdiği gibi Muzooke de yeğeni Togolok Moldo'yu eğitmiş ve komuz⁶ çalmasını öğretmiştir. Çok yetenekli olan Muzooke, eğitimi, bilgisi ve sanatkâr yönüyle o dönemde yaşayan önemli bir Kırgız bilgesidir⁷. Akınlık/âşıklık geleneğinde sanatkârın kendi adı dışındaki bir lakapla (mahlas) tanınması da önemli bir husustur. Bunun çok sayıda örnekleri mevcut olduğu hâlde burada Togolok Moldo'nun asıl adının Bayımbet, Anadolu'da ise örneğin Ruhsatî'nin asıl adının Mustafa olduğunu hatırlatmayı yeterli buluyoruz⁸.

1. Togolok Moldo ve Akınlık Geleneği

Asıl ismi Bayımbet olan Togolok Moldo, 17 Haziran 1860 yılında Narın bölgesine bağlı Aktalaa şehrinin Kurtka köyünde dünyaya gelir. Kısa boylu ve dolgun olduğu için togolok (yuvarlak), okuma yazmayı bildiği için de moldo (molla) lakaplarını alan akın, böylelikle Togolok Moldo ismiyle meşhur olur. Babasının adı Abdırâhman'dır. Togolok Moldo altı kardeşin en büyüğü olup 14 yaşındayken babası vefat eder. Maddi açıdan sıkıntı çeken aileye bundan sonra amcası Muzoke yardım eder. Togolok Moldo da amcasının gerekli işlerini yapmaktan geri durmaz. Aynı zamanda amcası Muzooke'den komuz çalmasını öğrenir. Kendisini üç dört yıl okutan amcasının vefatından sonra eğitimine devam edemez. Çüy'e gidip yerleşen Togolok Moldo, bir süre orada çalışarak hayatını devam ettirir. Bu dönemde 22 yaşında olan akın, burada evlendikten birkaç yıl sonra meşhur bir akın olarak tekrar köyüne döner ve hayatını da artık komuzuyla kazanır. 4 Ocak 1942 yılında Kurtka'da ölen akının mezarı kendi köyündedir⁹.

Bilindiği üzere akınlık/âşıklık geleneğinde şiirler irticalen söylendiği gibi yazılarak da meydana getirilmektedir. Togolok Moldo'nun irticalen söylediği deyişler halk arasında yaşadığı

---

isimlerini taşıdığı bilinmektedir. Bazı Türk topluluklarının Müslümanlığı kabul etmediği de dikkate alınırsa gelenek temsilcilerinin isimlerinde farklılıkların meydana gelmesi daha anlaşılır hâle gelecektir.

³ Doğan Kaya, **Âşık Edebiyatına Giriş**, Bişkek 2003, s. 33.

⁴ Bu durumun “manasçı”lar için geçerli olduğunu vurgulamak gerekir. Ancak manasçılarda isimden ziyade bölgelere göre kollar oluşturulmuştur. “Manasçılık mepleri” ile ilgili değişik tasnifler vardır. Bu kolları, Muhtar Avezov “Narın” ve “Karakol”; Kalim Rahmatilün “Isık-Köl”, “Tıyaşan” ve “Tüştük”; Raisa Kızırbayeva “Çüy”, “Isık-Köl”, “Tıyaşan” ve “Tüştük” mektepleri şeklinde tasnif etmiştir (bk. Ergun 1999).

⁵ Akınlık geleneğinde usta çırak ilişkisi geçmişte olduğu gibi bugün de hâlen devam etmektedir. Yeni akınların yetişmesinde tecrübeli ve yaşlı akınların emekleri çoktur. Biz de bir programda tecrübeli akınların gençleri eğittiğine şahit olduk. Bu programda tanınmış tecrübeli bir akın ile genç bir akın atışma esnasında eşleştirilerek gençlerin yetişmesi sağlanmaktadır.

⁶ Bu çalgı aleti, bugün Kırgızistan'da kopuz olarak söylenmektedir.

⁷ Caki Taştemiroy, **Togolok Moldo/Çığarmalar**, Cilt I-II, Frunze 1970, s. 7.

⁸ Kırgız akınları daha çok kendi isimlerini kullanmakla beraber bazılarının başka bir adı mahlas olarak tercih ettiklerini biliyoruz. Togolok Moldo bunlardan biridir. Günümüzde ise akınlar, tıpkı Anadolu'daki bazı âşıklar gibi kendi isimlerini daha çok tercih etmektedirler.

⁹ Caki Taştemiroy, **age.**, s. 6-7.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

gibi “Kol Yazmalar Arşivi”ne teslim ettiği destanlar da bulunmaktadır. Mesela onun “Talım Kız Menen Köböktün Aytışkani” deyişi halk arasında türkü olarak söylenmeye devam etmektedir. Akınlık/âşıklık geleneğinde atışmanın da önemli bir husus olduğu bilinmektedir. Togolok Moldo da pek çok yer gezerek komuzuyla atışmalar yapmış ve destanlar icra etmiş ünlü Kırgız akınlardan biridir. İyi bir şecere anlatıcısı ve “manasçı” olan Togolok Moldo, manasçılık mekteplerinden Tiyaşan¹⁰ kolunda gösterilmektedir. Bütün bu özelliklerinden dolayı şöhreti Kırgızistan sınırlarını aşmış ve Sovyet Rusyasında da tanınan ve araştırılan bir akın olmuştur. Kısacası âşıklık geleneğinde bir âşığın saz kullanması, doğaçlama yapması, bir ustanın yanında yetişmesi vs. gibi yerine getirmesi gereken koşulların akınlık geleneğinde de geçerli olduğu ve Togolok Moldo’nun da bu koşulları yerine getirdiği ifade edilebilir.

2. Togolok Moldo ve Âşıklardan Bazı Örnekler

Türk dünyası akınlık/âşıklık geleneğinde eskisi gibi önemini koruyan geleneklerin başında “doğaçlama/irticalen şiir söyleme” sanatı gelmektedir. İrtical şiirin bir türü “atışma”lardır ve bu, akınlık/âşıklık geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Togolok Moldo’nun da “atışma”lara sürekli katılması, Kırgız Türkleri arasındaki bu kültürel unsuru devam ettirmeye katkı sağlaması açısından önemlidir. Onun, aynı dönemde yaşadığı Toktogul Satılğanov ile hararetli atışmaları olduğu bilinmektedir. Toktogul’un 26 dizelik şiirine, Togolok Moldo 58 dizeyle cevap vermiştir. Bu atışmanın birkaç dizesini örnek olarak aşağı alıyoruz.

Toktogul:

Bayımbet Moldo bulbulum,
Baarıdan çıkkın tuygunum,
Bala-çakan amanbı,
Basınıp cürgön kurgurum
Nasılın Sayak-tuuganı
Tuugandan çıkkın buudanım.

Bayımbet Moldo bülbülüm,
Hepsinden çıkan tuygunum¹¹,
Çoluk çocuk esen mi,
Garip gezen kurgurum¹²
Aslın Sayak¹³ akrabam
Akrabadan çıkan külük atım.

Bayımbet (Togolok Moldo):

Aydalıp ketken Şıbirga
Akın Tokom, amanbı?
Calpı cardı-calçığa,
Cakın Tokom, amanbı?
Manaptar menen başaşkan,
Baatır Tokom, amanbı?

Sürülüp giden Şıbirga¹⁴
Akın Tokom¹⁵ esen mi?
Bütün fakir fukaraya,
Yakın Tokom esen mi?
Derebeyler ile savaşan,
Bahadır Tokom esen mi?¹⁶

¹⁰ Narın bölgesi, Tiyaşan dağlarının bulunduğu muhitte olduğu için araştırmacılar, Togolok Moldo’yu bu mektebe yerleştirmektedirler.

¹¹ Kırgızlarda yırtıcı bir kuşun adı (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, s. 1215).

¹² Kırgızcada birine üzüntü duyulunca söylenen söz (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, s. 820).

¹³ En kalabalık Kırgız boylarından biridir.

¹⁴ Kırgızca sözlüklerde karşılaşmadığımız bu kelime özel bir isim olup Sibiryaya anlamında kullanılmış olmalıdır. Çünkü Toktogul Satılğanov’un Sibiryaya sürüldüğünü biliyoruz. Bu dizede onun sürgün edilişine bir anıştırma var.

¹⁵ Togolok Moldo, burada rakibi Toktogul’un adını Tokom diye kısaltmıştır.

Turkish Studies

Bu iki akının yaşadığı dönemde Türkiye’de onlara benzeyen ve onlar gibi atışma yapan iki güçlü âşık bulunmaktadır. Bu akınlar gibi Şenlik ile Sümmanî de aynı güzellik ve heyecan içerisinde atışmalar yapmıştır:

Sümmanî:

Adem Sefiyullah makam-ı peder
Cennet’te ihvan bir kere düştü
“Sürün” dedi, mollam takdir-i kader
Cennetten dünyaya bir kere düştü

Şenlik:

Hışm-ı nar içinde gülüstan gözü
İbrahim Safa’ya bir kere düştü
İsmail’e gelen koç kurban kuzu
Cennet’ten Mina’ya bir kere düştü¹⁷

Akın/âşıklar karşılıklı atışmaların haricinde şiirlerinde cansız varlıkları da atıştırmaktadırlar. Kaşgarlı Mahmut’un “Divanü Lügati’t-Türk” adlı eserinin değişik maddelerinde “Yaz ile Kış”ın¹⁸ atışmasına rastladığımız ve köklü bir geçmişi olan bu geleneği Togolok Moldo ve Âşık Veysel’in şiirlerinde koruması dikkat çekicidir. Togolok Moldo “Cer Cana Anın Baldarı/Yer ve Onun Çocukları”, Âşık Veysel ise “Çarık-Mes Konuşması” başlıklı şiirlerinde bu türün örneğini sergilemişler. İki eserde de bir varlık kendini yüceltmekte, diğerlerini hor görmektedir. Örneğin, “Cer Cana Anın Baldarı”nda yağmur, su, ateş ve rüzgârın her biri kendini öne çıkartırken “Çarık-Mes Konuşması”nda mes kibirlenmekte, çarığı küçümsemektedir.

Çarık:

Aman kardeş çok üşüdüm
Sen köşede ben dışarda
Senin ile kardeş idim
Sen köşede ben dışarda

Mes:

Elin yüzün çamur bu ne
Git ahırda kızinsene
Laf istemem uzun çene
Ben köşede sen dışarda¹⁹

Camgır:

Düynönü bütün çaşartkan,
Menden başka kaysın bar?
Çaşartkanın bar bolso,
Çaşırbaştan aytınnar!
Celip ötkön cerimen
Cer tamırı cazılat.

Yağmur:

Dünyanın hepsini yeşerten,
Benden başka kim var?
Yeşerten var ise,
Gizlemeden söyleyin!
Esip geçtiğim yerlerden
Yer damarı düzelir.

¹⁶ A. Tokombayeva, **Aytıştar**, Frunze 1972, s. 188-189.

¹⁷ www.turkuler.com/ozan/summani.asp, (ET: 06.10.2010).

¹⁸ Kaşgarlı Mahmut, **Divanü Lügati’t-Türk**, İstanbul 2005, s. 406, 496, 543, 553, 627.

¹⁹ Doğan Kaya, **Âşık Veysel**, Sivas 2004, s. 102.

Su:

Camgır özün sel oyloyt,
Kuduk özün köl oyloyt.
Tolturam dep, denizdi,
Kesirdüü sözün tük koyboyt.

Su:

Yağmur kendini sel sanıyor,
Kuyu kendini göl sanıyor.
Doldururum deyip, denizi,
Gereksiz sözü hiç bırakmaz.

Ot:

Ot bolup çıktım caralıp,
Ottuk taştan taralıp.
Tabım ısıık küydüröt,
Candın baarın süydüröt.

Ateş:

Ateş olup çıktım yaratılıp,
Çakmaktaşı taşından ayrılıp.
Tavım sıcak yaktırır,
Canlının hepsini sevdilir²⁰.

Akın ile âşık atışmaları arasında bazı farklar da göze çarpmaktadır. Örneklerde görüleceği üzere âşıkların atışması dörtlükler hâlinde gerçekleşirken akınların atışmasında dize sayısı 2, 5, 10, 15, 20 hatta daha fazla olabilmektedir. Bir akın, hafızasındaki bütün düşüncelerini bu dizelerde belirttikten sonra diğer akın söze başlar. Akınların atışmalarının sadece dörtlükler şeklinde olmadığı söylenebilir. Oysa âşıkların atışmalarında hakim biçim dörtlüktür.

Akın/âşıklar atışmalarının dışında, şiirlerini de irticalen meydana getirmektedirler. Ancak onlar “doğaçlama”yı daha çok atışma türünde koruyarak günümüze getirdikleri hâlde, birinin övülmesi ya da yerilmesine yönelik atışmanın dışındaki herhangi bir konuda oluşturdukları şiirlerde zamanla onların “irtical” kavramını farklı algıladıkları dikkatli gözlerden kaçmamaktadır. Başka bir deyişle akın/âşıkların irtical kavramına yaklaşımı zamanla değişmiştir. Çünkü zamanın şartlarına göre belli bir eğitimden geçen gelenek temsilcileri, aldıkları eğitimi sanatlarına yansıtmışlardır. Eskiden doğaçlama şiirin her türü, sözlü gelenek ortamında sözlü bir şekilde oluşurken zamanla ortamın değişmesi, sanatkârın eğitilmiş hâle gelmesi gibi nedenlerden ötürü doğaçlama şiirin oluşum sürecine kağıt üzerinde “yazma/çizme” de eklenmiştir. Akın/âşık kafasında eserini yaratmakta, icabında kalemle kağıt üzerine karalamalar yapmakta ve sonra yazıya geçirmektedir. Nitekim okur-yazar olmasından dolayı Togolok Moldo “Kırgızistan İlimler Akademisi”nin El Yazmalar Arşivi’ne bizzat kendi eliyle yazdığı 200 “basma tabak” malzeme vermiştir. Ayrıca şiirlerinde yer alan “Bayımbet bayandap (Bayınbet beyan edip)/Kalemin dayardap (Kalemini hazırlayıp)”, “Bolot kalem kolgo alıp (Polat kalem ele alıp)” dizeleri de onun eserlerini yazarak meydana getirdiğine işaret etmektedir. Bu değişimi âşıkların da yaşadığını belirtmek gerekir.

Anadolu’daki âşıklarla Kırgız akınları; ağıt, güzelleme, taşlama, methiye, destan gibi bazı benzer türleri kullanmıştır. Onların bazı şiirleri ise halk tarafından çok sevildiği için türküye dönüşmüştür. Âşıkların destanları epik olmakla beraber daha çok gerçek olayların dörtlükler hâlinde anlatılmasından ibarettir ama akınların destanları “epope” tarzında olup olağanüstü olaylarla süslenmiştir. Akınların destanları, Anadolu’da yerini halk hikâyesi denen türe bırakmıştır.

²⁰ Caki Taştemiroy, *age.*, s. 44.

Bu tür, akınların aşk destanlarına birebir benzerlik gösterir. Mesela, Ak Mөөr de Ercişli Emrah da birer aşk hikâyesidir²¹.

Kendinden önce yaşayan âşıkları şiirlerine konu edinme geleneğine Anadolu'da "şairname" denilmekte olup âşıklar bunu yaygın bir şekilde kullanmaktadırlar. Bu gelenek Kırgız akınlarının da başvurduğu bir türdür. Togolok Moldo, bir şiirinde "manasçı"ları teker teker belirtirken başka bir şiirinde Kazak akınlarını ve özelliklerini yazmıştır. Bundan başka Togolok Moldo'nun "koşok"ları, Anadolu'da kocasını kaybeden kadının ya da karısı ölen kişinin yaktığı "ağıt"larla paralellikler arz eder. Örneğin Togolok Moldo'nun "Kulcar" adlı ağıtı, Ruhsatî'nin karısı için yaktığı ağıtı hatırlatmaktadır. Togolok Moldo başkası için ağıt yazmışken Ruhsatî kendi karısına ağıt yakmıştır. Diğer türleri bir tarafa bırakarak koşok (ağıt) türüne Ruhsatî ve Togolok Moldo'dan birer örnek verelim.

Ruhsatî:

El vurman Fatma'ya Lokman karışmaz
Bu yara Fatma'yı alacak dedim
Bir daha göreydim telli cananı
Hasret kıyamete kalacak dedim²²

Togolok Moldo:

Dabır-dubur kün caasa,	Patır kütür yağmur yağsa,
Muzdagandan aytamın.	Üşüdüğüm için söylüyorum.
Öz carımdan ayrılıp,	Öz yarımından ayrılıp,
Sızdagandan aytamın.	Sızlandığım için söylüyorum ²³ .

Akınlık/âşıklık geleneğinde şiirlerin konu açısından benzemesi de gözden kaçmamaktadır. Mesela Togolok Moldo'nun "Cigittin Kızga İrdaganı/Yiğidin Kıza Şarkı Söylemesi" ile "Cigittin Kelingne İrdaganı/Yiğidin Geline Şarkı Söylemesi" başlıklı şiirleri, başta Karacaoğlan, Seyranî, Ruhsatî olmak üzere pek çok âşığın bu konudaki şiirlerini akla getirmektedir.

Togolok Moldo:

Ak ırgal kızdın şayırı,	Ak edalı kızın neşesi,
Ak betinden öptürsön,	Ak yüzünden öptürsen,
Amanat candın kayırı.	Emanet canın sadakası.
Totu kuştay sılangan,	Papağan kuşu gibi okşanan,
Boyun taza ak ırgal	Boyun temiz ak edalı ²⁴

²¹ Oğuz, "Ercişli Emrah" hikâyesinin Türkmenlerin "Hürlüga-Hemra" adlı aşk destanının bir eş metni olduğunu belirtmektedir (bk. Oğuz 2000: 19). Naciye Yıldız'ın da bu konuda bir eseri yayımlanmıştır (bk. Yıldız 2001).

²² Doğan Kaya, **Âşık Ruhsatî**, Sivas 1999, s. 246.

²³ Caki Taştemiroy, **age.**, s. 38.

²⁴ Caki Taştemiroy, **age.**, s. 72.

Karacaoğlan:

Güzelsiz yaylaya konup geçilmez
Kelle kesmek ile kanlar saçılmaz
Gelirim geçerim, gözün açılmaz
Bir derdin var, bilemedim kız senin²⁵

Togolok Moldo:

Kaşın kara kunduzday,	Kaşın kara kunduz gibi,
Cıltıldaysın, kelin can,	Parlıyorsun, gelin can,
Çapma kunan corgodoy,	Hızlı kunan ²⁶ yorga gibi,
Kıltıldaysın, kelin can,	Sekiyorsun, gelin can,
Ak çabaktay kılandap	Ak balık gibi kırtıp ²⁷

Karacaoğlan:

Boyunu uzatmış, selviye dönmüş
Cennet-i âlânın gülü bu gelin
Söyledikçe şeker akar dilinden
Korkarım ki sana göz değer²⁸

Bu sanatkarların eserlerine yansıyan başka temaları atlar, dağlar, ilkbahar, kuşlar vs. gibi sıralamak mümkündür. Bayımbet’in “Ala-Too/Ala-Dağ”, “Buudan Kök/Yürük Kök”, “Kuştardın Angemesi/Kuşların Hikâyesi”, “Narın Suu/Narın Suyu” gibi şiirleri bunun bazı örnekleridir. Ruhsatî’nin “Kır Atım”, Dadaloğlu’nun “Çiçek Dağı”, Âşık Veysel’in “Kızılırmak” gibi şiirleri konu açısından Togolok Moldo’nun eserlerine benzemektedir. Buraya atla ilgili güzellmelerden birer dörtlük alacağız.

Ruhsatî:

Bir saat görmesem açılmaz aynım
Resm-i Aşkar, donu mercan kır atım
Üstüne gelince cûş eder gönül
Hem arka hem öne kalkan kır atım²⁹

Togolok Moldo:

Kütkön malı calgız at,	Bekleyen malı yalnız at,
Buudan dep munu maktadı,	Yürük diye bunu övdü,
Atın çabar bayge cok,	Atın haberci ödül yok,

²⁵ Cahit Öztelli, **Karacaoğlan**, İstanbul 1970, s. 368.

²⁶ Üç yaşına girmiş tay.

²⁷ Caki Taştemirov, **age.**, s. 73.

²⁸ Cahit Öztelli, **age.**, s. 367.

²⁹ Fuat Köprülü, **Türk Saz Şairleri**, Ankara 2004, s. 514.

Altı ay bütün taptadı.

Tam altı ay tavına geldi³⁰

Akın/âşıklar aynı zamanda kendi dönemlerine ışık tutan sanatkârlar oldukları için yaşadıkları zamanı da eserlerine aksettirirler. Togolok Moldo'nun Sovyetler Birliği devri için yazdığı şiirler ayrı bir araştırma konusu olmakla birlikte onun bu dönemi övmesinin manidar olduğunu belirtmek gerekir³¹. Bunun temel nedenlerinden biri, Sovyetlerden önce zenginlerin ve derebeylerin halkı ezmesidir. Bu yüzden o, zenginlerin baskılarına, zulümlerine karşı halkı, mazlumu şiirleriyle desteklemiştir. Hatta baymanaplar (zenginler), baskıncılara onun Rus yanlısı olduğunu söylemiş ve bunun neticesinde evi basılarak yakılmıştır. Canını zor kurtaran akın, karısını yanına alarak yaşadığı yeri terk etmiştir. Buna benzer haksızlıkları, zulümleri âşıklar da şiirlerine yansıtmışlardır.

Togolok Moldo:

Ötkön kündü,	Geçen günü,
Körgön zildi,	Görülen zilleti,
Kıynalğan candı,	Zorlanan canı,
Kısılgan kandı.	Kısılan kanı.
Kıskaçça söz menen	Kısaca söz ile
Ayıp ötöm.	Söyleyip geçeceğim.
Makal, kara söz menen,	Veciz, kara söz ile,
Manaptın tübü zalim,	Zenginin kökü zalim
Baarinnarga maalım.	Hepinize malum ³² .

Seyranî:

Biraz bahsedeyim ehl-i zamandan
 Yahşiler aşağı düştü yamandan
 Aralık itleri olmuş kumandan
 Uyuz it kurtlara kumand-ediyor³³

Akın/âşıklar hayat karşısında çektikleri sıkıntıları da dile getirirler. Mesela Togolok Moldo, Kırgızların “baymanap” dedikleri zenginlerden çektiği zulmü dile getirmesinin yanı sıra babası ölünce annesinin dul, kendisinin yetim kaldığını da ifade etmiştir:

³⁰ Caki Taştemiroy, *age.*, s. 97.

³¹ bk. Temur 2011. Temur'un bu eseri, Sovyetler Birliği döneminde Rusların Kırgız folkloru üzerindeki etkilerini genel olarak ele alan önemli bir çalışmadır. Ayrıca yazarın konuyla ilgili makalesi için bk. Temur 2010.

³² Caki Taştemiroy, *age.*, s.177-178.

³³ Muzaffer Uyguner, *Seyranî*, Ankara 1991, s. 66.

On dört caşka kelgende	On dört yaşa gelince
Atam ölüp ayrıldım.	Atam ölüp ayrıldım.
Armanım köp Bayımbet	Hüznüm çok Bayımbet
Andan beter kaygırdım.	Ondan beter kaygılandım.
Enem- cesir, men- cetim,	Anam esir, ben yetim
Esimden tanıp zar kıldım.	Aklımı yitirip zar ettim ³⁴ .

SONUÇ

Togolok Moldo’ya ait şiirlerin Anadolu’daki âşıkların şiirleriyle mukayesesi neticesinde pek çok benzerlik ve ortaklıkların olduğu görülmektedir. Togolok Moldo’nun eserleri gerek tür gerek konu açısından âşıkların eserlerine benzemektedir. Bazı farklılıkların da olduğu gözden kaçmamaktadır. Mesela hem akınlar hem âşıklar şiirlerini dördlük şeklinde oluştururlar; ama akınlar aynı zamanda dördlükten başka ikilik, üçlük, beşlik şekilleri de kullanırlar. Dize sayısı bazen daha da uzun olabilir. Aynı zamanda akın/âşıkların doğaçlamayı eskisi gibi sözlü geleneğe uygun kullanmadığı, bunda zamanla gelenekte meydana gelen zayıflığın ve eğitimin etkili olduğu görülmüştür. Bu araştırmadaki neticelerden biri de, Togolok Moldo ve âşıkların tür, konu ve üsluplarındaki ortaklıkların onların köken birliğini pekiştirmesidir³⁵.

KAYNAKÇA

- ABDUVALİYEV İ. vd., **Kırgız Tilinin Sözdüğü**, Avrasya Yayıncılık, Bişkek 2010.
- ERGUN Metin, “Manasçılık Mektepleri”, **Manas Destanı ve Etkileri Uluslararası Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
- Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lügati’t-Türk** (Haz.: Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurtsever), Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005.
- KAYA Doğan, **Âşık Ruhsatı**, Doğan Ofset Gazetecilik ve Matbaacılık, Sivas 1999.
- KAYA Doğan, **Âşık Edebiyatına Giriş**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2003.
- KAYA Doğan, **Âşık Veysel**, DOĞAN Gazetecilik ve Mat. San. A.Ş., Sivas 2004.
- KÖPRÜLÜ Fuat, **Türk Saz Şairleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- OĞUZ Öcal, **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- ÖZTELLİ Cahit, **Karacaoğlan**, Özgür Yayınları, İstanbul 1996.
- TAŞTEMİROV Caki, **Togolok Moldo/Çığarmalar**, Cilt I-II, Kırgızistan Basması, Frunze 1970.
- TEMUR Nezir, “Folklor-İdeoloji Bağlamında Sovyetler Birliği Dönemi Folklor Politikaları ve Bu Politikaların Kırgız Folkloruna Etkileri”, **bilig**, S: 53 (2010), s.219-232.

³⁴ Caki Taştemirov, **age.**, s. 6.

³⁵ Bu araştırma, sadece T. Moldo’yu ele aldığı için tarihsel süreç yerine akının âşıklarla paralellikleri incelenmiştir. Ancak, genel olarak akınlık ve âşıklık geleneğinin çok sayıdaki temsilcilerle mukayese edileceği bir çalışmada tarihsel süreç mutlaka dikkate alınmalıdır.

TEMUR Nezir, **Folklor ve İdeoloji/Sovyetler Birliği Döneminde Kırgızistan'da Folklor Politikaları ve Çalışmaları (1917-1958)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2011.

TOKOMBAYEVA A., **Aytıştar**, Kırgızstan Basması, Frunze 1972.

UYGUNER Muzaffer, **Seyranî**, Bilgi Yayınları, Ankara 1991.

YILDIZ Naciye, **Hemra ve Hurlika Hikâyesinin Üç Eş-Metni Üzerinde Bir Değerlendirme**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001.

YUDAHİN K. K., **Kırgız Sözlüğü** (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

www.turkuler.com/ozan/summani.asp, (ET: 06.11.2010).